

Mälim dünýäniň köp ýerini basyp alan aýal hökümdar: Mirina

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Mälim dünýäniň köp ýerini basyp alan aýal hökümdar: Mirina
MÄLIM DÜNÝÄNIŇ KÖP ÝERINI BASYP ALAN AÝAL HÖKÜMDAR: MIRINA

Liwiýada gurlup, şol wagt mälim dünýäniň ýarsyny basyp alan liwiýaly amazonkalar hem diýseň adatdan daşary medeniýetiň eýeleridi.

Liwiýa amazonkalary hakdaky maglumatlar hem köpplenç legendalara esaslanýar. Meşhur amerikan ýazyjysy Donald Sobol olaryň ýaşan taryhy döwrünü reallykdan daşlaşdyryp, şeýle beýan edýär:

«Dünýäniň ýaş, Zewsiň hudaýlarynyň patışalyk we jennetiň tagty üçin döwler (titanolar) bilen urşan wagtlarynda».

(«Grek mifilogiyasynda amazonlar»).

Emma döwrüň hekaýatlary içgin öwrenilende, liwiýa amazonkalarynyň Isa pygamberiň (a.s) doglan wagtyndan elli ýyl öñ, ýagny, b.e.öñki I asyrda ýaşandyklary çak edilýär.

Liwiýa amazonkalarynda öýde çagalara seretmek, nahar bişirmek ýaly gündelik işler doly erkegiň boýnuna ýüklenipdir.

Şeýle-de doly gul hasabyna görülen erkek hiç bir ýagdaýda döwlet wezipesinde işledilmändir we harby gulluga alynmandyr.

Şeýle hem liwiýa amazonlary diňe özlerini goramak instinkti bilen hereket eden döwlet bolmandyr. Olar mongol talañçylaryndanam beter çözüjylyk bilen goňşy şäherlere cozup, häzirki Liwiýadan Egeý deňziniň kenarlaryna çenli aralygy basyp alypdyrlar.

Zenan patyşa Mirinanyň döwründe liwiýa amazonkalary Liwiýany, Arabystany, Siriýany, Egeý deňziniň kenarlaryny ellerinde saklapdyr. Şeýle hem Müsür ýaly güýçli döwletler bilen ylalaşyklar baglaşyp, döwletini we güýjünü jümle-jahana ykrar etdiripdir.

Zenan patyşa Mirinanyň döwründe liwiýa amazonkalary Liwiýany, Arabystany, Siriýany, Egeý deňziniň kenarlaryny ellerinde saklapdyr. Şeýle hem Müsür ýaly güýçli döwletler bilen ylalaşyklar baglaşyp, döwletini we güýjünü jümle-jahana ykrar etdiripdir.

• **Mirinanyň ýorişi**

Aýtmaklaryna görä, gorgoslar ýitirim edilen Atlantik ýurdunyň dowamy bolup, Atlantisden galan-gaćanlary liwiýaly aýallar ýok edipdi. Mirina aýratynam erkeklerə wagşylyk bilen çemeleşipdir we taryhda eden gyrgynçylyklary bilen tapawutlanypdyr.

Amazonka Mirina

Mirinanyň soňky nyşanasyna düwen ýeri Gadymy Müsür bolupdyr. Özlerini Hudaýyň perzentleri hasaplaýan faraonlar bu garadangaýtmaz amazon zenanlaryna uly-uly paç-hyraçlary töläp sypanlaryny gowy görüpdir. Müsüriň üsti bilen Palestina tarap süýsen Mirina bu ýerini-de ýumurtga togalabermeli edenden soň Siriýany aşyp Anadola giripdir.

Anadoly ne haçparazlar, ne mongollar döwründe bular ýaly wagşyýana we ýykgyňçylykly goşun görmändi. Erkeklerden düzülen goşunlar liwiýaly zenanlaryň garşysynda näderini bilenokdy we galalar ýekän-ýekän elden gidýärdi.

Liwiýanyň zenankary Egeýe baryp ýetenlerinde bolsa ahyrky ýolagçylyklaryna arakesme berip, bu ýeri özlerine ýurt etmegi makul bilipdirler. Käbir taryhçylar Sinopdaky amazon zenanlary

bilen liwiýalylatyň garyndaşdygyny aýtsalaran, liwiýaly zenanlaryň ýurduň içlerine tarap hereket edendigi baradaky maglumatlara gabat gelemzok.

Egeýe ýerleşen liwiýaly zenanlar häzir Artemidanyň ybadathanasy diýilýän birnäçe deñsiz-taýsyz binany Anadola gazandyrypdyr. Bu binany nazarda tutýan käbir taryhçylar urşuwy aýallaryň Anadoly Hett medeniýetiniň täsirine girendigini we durnuklaşandygyny aýdýar.

Liwiýaly zenanlaryň Anadolynyň basylyp alynmagy bilen sebitde «esasy» figuraly aýal hudaý heýkelleriniň we ybadathanalarynyň artmagy netijesinde kolonizasiýalaşdyrmagyň tamamlandygyny öňe sürýärler.

Mirinanyň ölümünden soň güýjüni kem-kemden ýitirmäge başlan liwiýaly aýallar duýdansyz gelen kararlary bilen ýurtlaryna dolanmagy makul bilipdir. Olaryň yzynda Anadolyda birnäçe ybadathana galmak bilen birlikde, grek medeniýeti bu basybalyjylykdan soň günbatar ýewropalylaryň basybalyjylygyna açık ýagdaýa gelipdir.

• **Sinoply we liwiýaly amazonkalar garyndaşmy?**

Taryhyň we mifologiyanyň arasyна gysylyp galan iň jedelli meselelersen birem «amazon aýallary» legendasydyr.

Olar hakdaky maglumatlarymyzyň köpüsü gadymy grek akyldarlarynyň gürrüňlerine esaslanýar. Bu ýagdaý faktlaryň hakykylygyny şübhelendirýänem bolsa, amazon aýallarynyň häzirki Garadeňiz kenarlarynda ýaşandygy we aňyrlarynyň skiflere birikýändigi kabul edilen fakt.

Skifleriňem birnäçe taryhçy tarapyndan türki taýpadygy kabul edilendiginiň pikiri edilende, amazpn aýallary diňe ýaşan ýurtlary boýunça goňşymyz däl, eýsem şol bir wagtyň özünde etniki taýdanam garyndaş bolup çykaýmaklary mümkün.

Amazon sözi bilinýän manysynda «göwüssiz», «emjeksiz» diýmekdir. Munuň köki urşuwy amazon aýallarynyň has gowy ok atyp bilmek üçin emjekleriniň birini kesýändiklerine esaslandyrylýar.

Gomerde we Gerodotda giňişleýin durlup geçilýän garadeňizli

amazonkalar boýunça häzir anyk taryhy faktlaryň bolmazlyyy olar barada aýdylýan hemme zady gury çaklamadan ybarat edip goýýar. Muňa garamazdan olaryň Aleksandr Makedonskiý bilen gatnaşyk açandyklary we rimliler tarapyndan ýok edilendikleri kabul edilýär.

Köplenç ýagdaýda liwiýaly amazonlar bilen bulaşdyrylýan garadeňiz amazonlary ýa-da başgaça aýdylanda anadoly amazonlary has kiçi geografiki giňişlikde höküm sürüpdir. Şeýle-de olar liwiýaly amazonlar ýaly hüjük edijilikli bolman, goranyş maksatly gurlan medeniýetdir. Genrik fon Kleýst şahyrana dil bilen olary şeýle suratlandyrýar:

«*Bir millet beýgelipdi. Hiç bir diýdimzorluga boýun egmeyän, hiç bir ulumsylyk we men-menlik satýan erkek sesiniň eşdilmeýän aýal milleti, öz kanunlaryny ýöreden, öz diýenini ýöreden we duşmanlara garşı özüni gorap bilen jemgyýet».*

Sinop şäherini gurup, şol ýeri paýtagt edinen amazonlar Garadeňiziň köp ýerini elinde saklapdyr. Olara degişli häzirki iň köp gyzyklanylýan meseleleriň başynda neberelerini nädip dowam etdirendikleri we erkegiň jemgyýetdäki ýeri ýaly meseleler gelýär. Emma köpüsü rowaýatlara esaslanýan-da bolsa çeşmeler bize aýallaryň guran Liwiýa we Sinop döwletleriniň biri-birinden tapawutly iki aýry medeniýetdiklerini we aralarynda garyndaşlyk gatnaşygynyň ýokdugyny görkezýär.

Häzir liwiýaly amazonlardan galan zikge, surahy, ýarag ýaly birnäçe taryhy tapyndlaryň ogurlanyp daşary ýurtlara äkidilendigi sebäpli ýurdumyzda gülläp ösen bu medeniýet hakydaky köp ylmy barlagy diňe daşary ýurt çeşmelerinden öwrenmeli bolýar.

Şa zenan Mirinanyň ýolbaşçylygynda Müsürden Izmir'e gelen bu söweşjeň aýallar birnäçe ýakyp-ýumrandan soň Egeýi özlerine ýurt tutunypdyr, emma gelişleri ýalam duýdansyz karar bilen ýurtlaryna dolanypdyr.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel
celikmehmedmazlum@gmail.com

Çarşenbe, 31.07.2024 ý. Taryhy makalalar